

„Voltam én már ütközetekben, de ilyen pokoli tüzérségi tüzet még nem éltem meg”

Hadaink vonulnak. K. R. Szemjakin orosz ezredes magyarországi levelei 1849-ből.

Az iratokat gyűjtötte és válogatta, fordította, sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Rosonczy Ildikó. (Orosz levéltári források magyarul.

A Moszkvai Magyar Levéltári Intézet sorozata 1.) Argumentum – Balassi Intézet – Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2014. 184 oldal

A fent idézett véleményt Konsztantyin Romanovics Szemjakin ezredes, a Magyarországra bevonuló orosz cári hadsereg egyik gyalogdandárjának ideiglenes parancsnoka írta feleségének szóló levelében az 1849. június 20–21-i peredi csata második napjára emlékezve. A negyvenhét éves, tapasztalt, immár sokadik hadjáratában részt vevő ezredparancsnok szavai a magyar tüzérség számára voltak hízélgők. Szemjakin alakulatával Fjodor Szergejevics Panyutyin altábornagy parancsnoksága alatt vett részt a magyarországi hadjáratban. Ahhoz az orosz hadosztályhoz tartozott tehát, amely a nyári hadjáratot Julius von Haynau báró, tábornagy, a cs. kir. főhadsereg főparancsnoka mellé beosztva harcolta végig. Az orosz főtiszt korabeli levelezésének feleségéhez írott darabjait Rosonczy Ildikó fedezte fel a moszkvai Orosz Állami Hadtörténelmi Levéltárban végzett kutatásai során. A levelek 1849 áprilisa és októbere között íródtak, és egyedülálló képet adnak az orosz cári hadsereg egyik törzstisztjének gondolkodásáról, Magyarországon töltött napjainak élményeiről.

A kötet forrásanyagának sajtó alá rendezője, Rosonczy Ildikó neve már régóta ismert a korszakkal foglalkozó történészek és érdeklődők körében. Hosszú évtizedek óta foglalkozik 1848–1849 hadtörténetével, elsősorban az orosz cári csapatok magyaror-

szági tevékenységével. Kezdetben a nyomtatásban megjelent, de már rég elfeledett, szinte ismeretlen korabeli orosz visszaemlékezések, illetve történeti munkák magyarra fordításával és kiadásával foglalkozott. 1988-ban összeállított egy kötetet orosz tisztek egykorú visszaemlékezéseiből, majd kiadta Artur Adamovics Nyepokojcsickij volt vezérkari főnök összefoglaló munkáját az erdélyi hadműveletekről és Ivan Ivanovics Oreusz hadtörténésznek az 1849-es magyar hadjáratról szóló monográfiáját is.¹ Az utóbbi években – az orosz levéltárak kutathatóságának könnyebbé válásával – immár levéltári források feltárásával folytatta a cári hadsereg magyarországi tevékenységének kutatását. Ennek eredményeként jelent meg 2016-ban az *Orosz fegyverekkel Ferenc Józsefért* című tanulmánykötete, amelyben orosz források bevonásával vizsgálja a cári csapatok második intervenciójának előzményeit, tisztázza a Panyutyin-hadosztály bevetésének eddig nem ismert körülményeit. Tanulmányokat közül továbbá a nyári hadjárat váci, turai és segesvári összecsapásairól, valamint bemutatja egy lengyel származású honvédtiszt oroszországi fogságának érdekes történetét. A kötet tanulmányai a legújabb kutatási eredményekre alapozott új információkkal árnyal-

¹ *A magyarországi hadjárat 1849. Orosz szemtanúk a magyar szabadságharcról.* Válogatta Rosonczy Ildikó. A jegyzeteket írta Katona Tamás és Rosonczy Ildikó. Fordította Gelencsér Zsigmond és Rosonczy Ildikó. Budapest, 1988.; Nyepokojcsickij, Artur Adamovics: *Az erdélyi hadjárat orosz szemmel 1849.* Sajtó alá rendezte: Rosonczy Ildikó. Budapest, 1999.; Oreusz, Ivan Ivanovics: *Oroszország háborúja a magyarok ellen 1849-ben.* Sajtó alá rendezte: Rosonczy Ildikó. Budapest, 2002.

ják a szabadságharc történetére vonatkozó eddigi ismereteinket.²

Jelen ismertetésünk tárgya a fenti kutatás melléktermékeként látott napvilágot. A kötet a Moszkvai Magyar Levéltári Intézet sorozatában jelent meg. Az intézet egy állandó levéltári delegátusból áll, és a kulturális kapcsolatok ápolása mellett elsősorban a Hungarica anyagok másoltatásával és mikrofilm-másolatoknak a Magyar Nemzeti Levéltárba juttatásával, valamint az orosz levéltárakban, könyvtárakban kutató magyar történészek támogatásával, munkájuk segítségével foglalkozik. Dicséretes, hogy a kinti munkálatok eredményeit immár forráskiadvány-sorozatban igyekszik közzétenni.

A kötet *Bevezetőjében* a közreadó hangsúlyozza, hogy a szóban forgó levelek különösen azért értékes források, mert egykorúan íródtak, és később sem fűztek hozzájuk megjegyzéseket, kiegészítéseket. Ugyanez nem mondható el a később nyomtatásban megjelent naplók és memoárok egy részével kapcsolatban. Rosonczy Ildikó a kötet első harmadában terjedelmes tanulmányt közöl a levelekhez. Ebben bemutatja Szemjakint és családját, majd részletesen ismerteti a Panyutyin-hadosztály Északnyugat-Magyarországra érkezésének körülményeit, és megvilágítja a hadosztály cs. kir. alárendeltségben történő működésének okait. Végül röviden szól a közölt dokumentumokról.

A leveleket író katonatiszt, Szemjakin ezredes birtoktalan nemesi családból származott, és kizárólag saját szolgálatának köszönhette előmenetelét. 1802-ben született a kijevei kormányzóság területén, hadapródiskolát végzett, majd hét évet szolgált a 16. tüzérdandárban. Az 1828–1829. évi orosz–török háborúban már a 17. tüzérdandár kötelékében vett részt. A háború végén főhadnagyként a II. gyalogoshadtest törzséhez

került mint vezérkari tiszt. 1831-ben részt vett a lengyel szabadságharc leverésében, majd a III., később a IV. hadtest törzséhez helyezték át. Az 1830-as években Besszarábia főkörmányzója mellett szolgált, folyamatosan emelkedett a ranglétrán, és számos kitüntetés birtokosa lett. 1837-ben a pestis sújtotta Odessza körüli karantén lánc felügyeletét bízták rá. Feladatait mindig nagy körültekintéssel, lelkiismeretesen látta el, amit felettesei elismerései is jeleztek. A harmincas évek közepén feleségül vette Jelena Konsztantyinovna Katakazit, akitől 1836 és 1847 között négy fia született. Felesége ismert konstantinápolyi görög családból származott, amely ekkorra már beépült az orosz politikai és katonai elitbe.

Szemjakin 1843-ban került vissza a III. hadtest állományába, ekkor a 9. gyalogoshadosztály alárendeltségébe tartozó 17. (brjanszki) vadászezred parancsnokává nevezték ki. Az 1849-es magyarországi hadjáratban a Panyutyin altábornagy parancsnoksága alá rendelt hadosztályba beosztva vett részt. A június 20–21-i peredi csata második napján ezrede élén helytálló Szemjakint hamarosan vezérőrnaggyá léptették elő, valamint megkapta az osztrák katonai Lipót-rend II. osztályát. A július 2-i és 11-i komáromi csatákban tanúsított vitézségért az orosz Szent Szaniszló-rend I. osztályával tüntették ki. A magyar hadjáratban egy ideig ideiglenesen a 2. vadászdandár parancsnokaként is működött. Felettesei e beosztásban is elégedettek voltak teljesítményével. A hadjáratot követően Paszkevics főparancsnok kérésére Rüdiger hadtestparancsnok igen pozitív jellemzést adott Szemjakinról. Véleménye szerint hősi bator parancsnoknak bizonyult, és alkalmas volt dandár, sőt hadosztály irányítására is. Ez alapján hamarosan a 6. gyaloghadosztály 2. dandárjának élére nyert kinevezést.

Karrierje azonban egy hadbíróági vizsgálat nyomán derékba tört. 1850. október végén elbocsátották a szolgálatból. Rosonczy Ildikónak erről annyit sikerült kiderítenie, hogy a vád szerint a magyarországi

² Rosonczy Ildikó: *Orosz fegyverekkel Ferenc Józsefért. Tanulmányok I. Miklós 1849-es magyarországi beavatkozásáról*. Budapest, 2016.

hadjárat idején olyan tiszteket terjesztett fel kitiüntetésre, akik nem is vettek részt az adott ütközetben. A Szemjakin-házaspárnak 1853-ban még egy fia született. Ugyanakkor a családfő még ez év nyarán ismét katonai szolgálatba állt, lehetséges, hogy az ekkor induló krími háború miatt volt szükség újra a tapasztalt tábornokra. A háború alatt előbb a balkáni hadszíntéren szolgált, majd a szevasztopoli erődbe vezényelték. Itt bátor helyállásával tett szert hírnévre, és altábornaggyá is előléptették. Folyamatosan szolgálva részt vett az 1863-as lengyel felkelés leverésében, majd a kazanyi katonai kerület parancsnoka lett. Nemsokára gyalogsági tábornokká léptették elő. Egészen 1867-ben bekövetkezett haláláig szolgált. Felesége egy nappal később hunyt el.

Mint említettük, Rosonczy Ildikó bevezető tanulmányában részletesen ismerteti a Panyutyin altábornagy parancsnoksága alatt működő hadosztály rendeltetését, annak változásait és Magyarországra érkezésének körülményeit. A magyar tavaszi hadjárat eredményeitől megrettent császári hadvezetés sürgetésére Paszkevics herceg, tábornagy már a cári hadsereg tervezett intervenciója előtt, május 10-én Bécs védelmére küldött egy a Krakó környékén rendelkezésre álló erőkből összeállított gyaloghadosztályt. A presztízset féltő császári hadvezetés azonban, megbizonyosodva a magyar fenyegetés enyhüléséről – a honvédsereg ugyanis nem folytatta előnyomulását nyugati irányban, hanem Buda felmentésére indult –, a vasúton érkező cári segélyhadat a morvaországi Ungarisch-Hradischban megállította, így az nem ért el rendeltetési helyére. A kínos diplomáciai ügy megoldása végül az lett, hogy a hadosztályt a Pozsony környékén állomásozó császári főszereget megerősítésére rendelték, így amellet vett részt a nyári hadjáratban, nem egyszer kulcsszerepet játszva a magyar csapatok elleni hadműveletek során. A szerző bevezető tanulmányában a szabadságharcról szóló szakirodalomban elsőként tisztázza a Panyutyin-hadosztály eredeti küldetésével

kapcsolatos szándékokat és rendeltetési helye megváltozásának okait.

A kötet harminchárom Szemjakin levelet közöl. Rosonczy Ildikó az általa fellelt terjedelmes fondból azokat válogatta ki, amelyek a magyarországi hadjárat idején íródtak. A levelekből egyértelműen kiolvasható, hogy a cári katonatiszt számára Isten, a szolgálat és a család voltak az életét meghatározó legfontosabb tényezők. 1849 májusában szomorúan veszi ugyan tudomásul, hogy a családjával várt találkozás a szolgálat követelményei miatt nem valósulhat meg, de a kötelességét teljesítve várja a későbbi találkozást. Leveleiben beszámol feleségének körülményeiről, a hadjárat lefolyásáról, közben pedig igyekszik megnyugtatni és jó tanácsokkal ellátni az otthoni teendőikkel és a gyerekekkel kapcsolatban. A hadjárat alatt is foglalkozik velük, csókolja, öleli őket, érdeklődik hogylétük felől, apró ajándékot csatol leveleihez. Amikor előléptetésre javasolják, ehelyett inkább fiai taníttatásának lehetőségét igyekszik elérni. Bár a levelezés darabjai csak egy irányban maradtak fenn, a férj által írt levelekben sok utalás található a feleségtől kapott hírekre, információkra. Szemjakin ezredes levelei bepillantást engednek egy orosz törzstiszt mindennapjaiba, szolgálati és családi életébe, de a Haynau mellett tevékenykedő Panyutyin-hadosztály tevékenységét is felvázolják.

A kötet *Függelékében* Rosonczy Ildikó még nyolc fontos levelet közöl a Panyutyin-hadosztályra vonatkozó, Moszkvában általa fellelt forrásokból. Ezután a név- és helynévmutató, a forráshivatkozások és a szakirodalmi rövidítések feloldása szerepel, végezetül pedig rövid kötetismertető orosz, angol és német nyelven. A kötet végén mellékletben található három térkép, melyen a 17. (brjanszki) vadászszereget magyarországi útját követhetjük nyomon, emellett több kép kapott itt helyet a nyári hadjáratról, a dokumentumokról, valamint Szemjakin altábornagy krími háború idején készült portréja is tanulmányozható. Ezek a mutatók és

illusztrációk a szöveges részek hasznos kiegészítői.

Rosonczy Ildikó szép és igényes kivitelű, igen tartalmas kötete rendkívül fontos hozzájárulás 1848–1849 szakirodalmához. Külön erénye, hogy ráirányítja a figyelmet egy megkerülhetetlen forráscsoportra, az egykori cári hadsereg oroszországi levéltárak-

ban található iratanyagára, melyek kiegészítik a fennmaradt osztrák és magyar forrásanyagot, és új színekkel gazdagíthatják 1848–1849-ről alkotott képünket.

SOLYMOSI JÓZSEF